

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kas lieka po knygų mugės

Po kiekvienos knygų mugės jaučiuosi taip, lyg būtų apėmusios pagirios. Et, gal ir gerai tas entuziastingas ir beprotiškai inertiškas šurmulys, bet... per daug knygų, per daug gražių žodžių, per daug!.. Užuot įgavusi pasitikėjimo, jaučiuosi nusivylusi ir sugniuždyta. Jaučiuosi besanti bloga rašytoja. Ir koks velnias mane čia nešė, į šitą nelemtą turgų, – vis pagalvoju.

Žinoma, joks velnias nenešė – tiesiog išėjo knyga, reikia ją pristatyti, reikia pasirašyti autografus ir pasirodyti skaitytojams. Visiškai normalus reikalas. Nepaisyti šito būtų kvaila. Taigi, galima reziumuoti - mugė skirta tam, kad pristatytum produktą. Romaną ar šiaip kokią knygą. Dabar labai populiaros tokios, kurios skirtos kitai kasdienybės pusei, norui būti savimi ir įvairioms dvasingumo formoms, kurių čia vadininti nesiruošiu, nes šitos formos – kiekvieno skaitytojo skonio reikalas.

Ir visgi lieka kažkoks kartus prieskonis. Turbūt metai kalti – juk prieš dvidešimtį metų tokių minčių nė galvoje neturėjau, o pirmosios knygų mugės man buvo tikras atradimo džiaugsmas. Ir pats didžiausias įdomumas buvo bendrauti su rašytojais, sulėkusiais iš visų Lietuvos pakraščiu, iš miestų ir iš provincijų.

Dabar rašytojai, rašantys lietuviškai, suleikia iš visų pasaulio kampelių – iš Europos, iš Amerikos, iš Azijos. Vos ne kiekviena didesnė leidykla turi po keletą tokių rašytojų. Su savo fanų klubais, facebooko draugais. Kai kurie atrodo tolimi ir neprieinami kaip Plutono palydovai. Bet tai turbūt normalu. Negali gi būti mielas ir malonus visiems, nes tai būtų melas pačiam sau ir aplinkiniams. Mes dažniausiai mylime tuos, kurie mus myli, o nuo kitų, nemylimų ir nesuprantamų, stengiamės atsiriboti.

Ir aš ne kitaip elgiuosi. Nors ir suvokiu, kad literatūra nėra vien tik egoistinio aš išraiška, kad literatūrai reikalinga empatija. Kitaip tarus, sugebėjimas būti kitu. Įsijausti į kito asmens būseną, savijautą, netgi fiziologiją.

Bet ar tai nėra reikalinga?..

Juk šiame pasaulyje egzistuoju tik aš. Visi kiti - mano atspindžiai, mano palydovai, mano šešėliai. Jeigu vienas kuris iš jų išnyksta ar pradingsta, truputį nus-tembu, kartais ir apgailėstauju. Bet ne per daug. Juk tai ne taip ir skausminga, palyginus su tuo, jeigu išnykčiau ar pradingčiau aš, visatos centras.

Baisu būtų, jeigu reikėtų nuolat dalyvauti knygų mugėse, pristatymuose ir kituose renginiuose, kuriuose nuolat reiktų pateikti save. Kadangi aš visada persistengiu, save pateikdama, man, ko gero, tai būtų katastrofa. Turbūt nė rašyti nebesinorėtų – galvočiau tik apie save. O literatūra – tai ir galvojimas apie kitus. Apie kitką. Apie dalykus, kurie slypi pilkoje kasdienoje, švytėdami kaip brankmeniai.

Tegu būsiu apkaltinta savivertės niekinimu (tai baisus nusikaltimas, nes savivertė šiandien yra viskas), bet man atrodo, kad rašytojui geriau jaustis nereikšmingu ir neturinčiu jokios įtakos šiuolaikinio pasaulio raidai. Jeigu jis ir turi kokios įtakos, tai tegu ji lieka sapnams ir vizijoms, kurios kartais aplanko žmones.

Renata Šerelytė

2019 m. Vilniaus knygų mugė

PASIKEITIMAI

*Tamsoj girdžiu, kaip srovės pilsto žvirgždą,
Kaip cypia mirdama akimirka.
Viršuj manęs sudžiūvę šakos girgžda.
Į naktį kažkas žvaigždę įmerkia.*

*Esu visur: ir baimėj fakelo,
Ir augalų žaliuose nekaltybėse.
Aš žvaigždę krentančią kaip vaiką pakeliu
Beribėse platybėse.*

*Aš jauno mėnesio nulaužiu ragą,
Ir jis per naktį žemėj mėtosi,
O žmonės mano, kad stebuklas dega
Nepaprastose vietose.*

*O rytmetį žaliais žaibais kvatoju,
Kad apgavau tiek tūkstančių,
Ir rodos elgetoms, kad mato rojų
Tarp debesėlių rūkstančių.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kas lieka po knygų mugės • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Rašytojo užrašai. Klemensas Kučinskas mėgo pabendrauti ir su Tado Blindos proanūke • 3-as psl. Vidas Morkūnas. Kardiogramų tiesės. Eilėraščiai • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Privalomos istorinės studijos besidomintiems Vilniaus fotografu • 6-as psl. Antanas Balašaitis. Kalbininkai ir poezija (2) • 7-as psl. Klemensas Gerulis. Du eilėraščiai • 8 psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Vilniaus knygų mugės aidai • Algirdo Landsbergio pjesė „Vėjas gluosniuose“ Kauno nacionaliniame dramos teatre

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Klemensas Kučinskas mėgo pabendrauti ir su Tado Blindos proanūke

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Vasario 16-ąją sukako dešimt metų, kai Šiauliuose mirė Lietuvos Respublikos Garbės kraštotyrininkas (2000 m.), Mikelio prizo laureatas (2001 m.), Laisvės kovų dalyvis Klemensas KUČINSKAS (g. 1927).

Kraštotyra susidomėjo mokydamasis Užvenčio progimnazijoje. Kalintas Komijoje. Nuo 1983 m. gyveno Šiauliuose. Parengė kraštotyros darbų, iš kurių svarbesni – „Žeberiai“, „Ubagai“, „Garsieji krašto razbaininkai – plėšikai“, „Retų amatų žmonės“, „Tvoros“, „Sodžiaus metrologija“ ir kt. Jam mirus, dukra Genovaitė Užvenčio kraštotyros muziejui, kuriam K. Kučinskas jau buvo perdavęs gausią savo surinktą etnografinių dirbinių kolekciją, padovanojo per 150 eksponatų, tarp kurių – tremtį menantys tėvo piešti atvirukai, laišakai, Žeberių kaimo monografija, dienoraščiai, retos knygos, Lietuvos partizanų maldaknygė, foto juostos, kitos jo sukaupto archyvo įdomybės.

Šių eilučių autorius nemažai bendravo su K. Kučinsku. Tuos susitikimus dabar mena užrašai ir retos nuotraukos, primenančios Intos lagerį.

Kas įaugę į kraują

Klemensas Kučinskas buvo nepaprastas žmogus. Jeigu gyvenimo aplinkybės nebūtų susiklosčiusios nepalankiai, sunku pasakyti, kuo būtų tapęs, – gal dailininku, istoriku. O tapo zootechniku ir daugiau kaip ketvirtį amžiaus dirbo tuometiniame Užvenčio tarbybiniame ūkyje. Po to persikėlė į Šiaulius. Tačiau ir tuomet ne tik mintimis tebebuvo ten, kur gimė jis pats ir jo protėviai – apibendrinamas, susistemindamas senus užrašus parengė dešimt stambios apimties kraštotyros darbų tomų. Pats išpūdingiausias jų – pusseptinto šimto puslapių rašomąja mašinėle atspausdintas darbas „Žeberiai“ – nustebino ir visko mačiusius Lietuvos kraštotyros draugijos vadovus, surengusius Vilniuje kaimo istorijų parodą.

Pirmasis, paskatinęs įamžinti praeitį, pasižymėti svarbesnius įvykius, buvo Klemenso mokytojas Užventyje Šliažas. Nors, matyt, tai buvo įaugę į kraują – tėvas surinko didelį archyvą, kuris praverė ir sūnui. Jei prisimintume dar senesnius laikus, turėtume paminėti ir artimą giminaitį Povilą Višinskį. Žemaitė savo raštuose taip pat mini jų giminę – per knygnešį Leoną Kučinską daug knygų pasiekė Ušnėnus, taip pat būsimojo šviesuolio P. Višinskio tėvą.

Nuo Žeberių iki Ušnėnų – apie tris kilometrus. Šis kaimas nuo vaikystės ypač traukė K. Kučinską. Gal kad jame dar buvo žmonių, pažinojusių čia gyvenusią ir kūrusią literatūros klasikę. Ką išgirdavo, užrašydavo, tačiau dar nežinojo, kur panaudos. Ilgainiui užrašų su senų žmonių pasakojimais, padavimais, tautosaka susidarė penki stori sąsiuviniai. Deja, 1952 metais, kai buvo areštuotas, dauguma medžiagos dingo, išliko tik du sąsiuviniai. Tiesa, daug kas buvo likę atmintyje.

Prie gimtojo kaimo istorijos K. Kučinskas grįžo tik po pusės amžiaus.

Akademijos už spygliuotų vielų

Tarp kraštotyros darbų archyve yra ir kitoks, beveik dviejų šimtų puslapių sąsiuvinis, aplenkta cemento maišo popieriumi. Jame – Intos lagerio užrašai. Juos pavyko parsivežti. Dienoraštis iliustruotas paties Klemenso profesionaliai sukurtais grafikos darbais. Čia įklijuoti ir tėvui į Lietuvą siųsti, taip pat Klemenso sukurti atvirukai.

K. Kučinsko žmona Emilija, kilusi iš to paties Žeberių kaimo, papasakojo, kad mokykloje Klemensas buvęs „stebuklas, ne vaikas“, deja, ypatingų gabumų berniukui toliau mokytis neleido – reikėjo padėti ūkyje.

Partizanai Klemensą surado 1946 metų gegužę, tada jam buvo aštuoniolika. Nuošalioje vietoje stovinti, medžiais ir krūmais apaugusi Kučinskų sodyba tapo jų susitikimo vieta. Žemaičių apygardos ryšininkui K. Kučinskui buvo suteiktas Dobilo slapyvardis. Jis buvo įpareigotas leisti partizanų laikra-

Klemensas Kučinskas. Pirmoji lagerio nuotrauka, 1954 m.

tį „Malda girioje“ – rašė straipsnius, eilėraščius, jo ir klišės išpjaustytos, vinjetės, piešinėliai. Pastoviai tekdavo važinėti ir į Kauną, kur J. Janonio popieriaus fabrike dirbo giminaitis Viktoras Jankauskas. Šis parūpindavo rašomojo popieriaus.

Vykde Klemensas ir kitas Žemaičių apygardos vado Vlodo Montvydo užduotis. Ne sykį lydėjo partizanų būrelius į susitikimo, dislokacijos vietą. Buvo patekęs ir į stribų pasalas. Kulkos jo nė karto nekliudė. O išdavė savas – Petras M. (Sidabras). Ir ne tik jį. Tai įvyko 1952 m. liepos 22 d.

„Paimtas gyvas apsimetėlių partizanų-smogikų, Petras buvo užverbuotas ir daugiau kaip mėnesį vaikščiojo su smogikų būriu, ieškodamas kontaktų su dar egzistuojančiais partizanų būriais, – prisiminė tas lemtingas dienas K. Kučinskas. – Išdavė du bunkerius, daug ryšininkų, rėmėjų“.

Pabaltijo karinis tribunolas K. Kučinską ir dar tris bendražygius nuteisė po dvidešimt penkerius metus katorgos. Taip atsidūrė Komijoje, Intos lageriuose.

Šviesiausi tų dienų prisiminimai – pažintis su būsimais monsinjorais Alfonsu Svarinsku ir Kazimieru Vasiliausku, profesoriumi Levu Karsavinu, taip pat priklausymas slaptai literatūrinei lagerio grupei. Už

spygliuotų vielų leistas net satyrinis žurnalas „Po šimts kalakutų“, kurio leidime Klemensas taip pat dalyvavo, o grįždamas į namus lagamine dvigubu dugnu pravežė pro visus kordonus, dabar šis žurnalas Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

A. Svarinskas, tuomet neseniai slapta išventintas į kunigus ir buvęs lageryje medicinos felčerių, ypač daug padėjo Klemensui – įtaisė lagerio ligoninės psichiatrinio korpuso komendanto pareigas. Bendromis pastangomis ne vieną bendrabylį pavyko išgelbėti nuo dar didesnių nelaimių nei tų, kurios jau buvo ištikusios. O kai A. Svarinskas aukodavo šv. Mišias, išklausydavo išpažintis, tekdavo stovėti sargyboje.

O pokalbiai su profesoriumi L. Karsavinu ypač daug davė. K. Kučinskas buvo įsitikinęs, kad nė vienas iš laisvėje neturėjo progos baigti „tokios akademijos“, bent jau kultūros istorijos srityje.

Iš INTOS dienoraščio 1956 metai

Balandžio 30 d. *Labai gražus ir šiltas oras, saulėtė kepina. Ryt bus graži dienele, lai pasidžiaugia pasaulio darbininkai nors tu.*

Stovykloje beveik ant kiekvieno kampo vėliavos. Tik mūsų zonoje viešpatauja kažkokia prislėgta nuotaika. Vienas nepažįstamas, ilgai žiūrėjęs į vėliavą, su pagieža pasakė: „Ji kai kam graži ir miela, kai kam primena didvyriškų kovų epizodus, kovą prieš hitlerizmą, o man tik nekaltą kraują, kuriuo ji ir nudažyta“. Man labai įdomu, ką jis tuo norėjo pasakyti, juk jis yra iš kriminalinių nusikaltėlių. Gal tik norėjo parodyti supanitiems jį savo aštrų protą ar ką? Gal tik prisitaikyti prie daugumos?

Kaip sunku, kaip sunku...

Gegužės 11 d. *Ir vėl mano Tėveliai aplankė laiškūčiu. Truputį apšildydami širdį, taip jau sustingusių nuo darganoto šiaurės pavasario, kuris daugiau panėšėja į rudenį...*

Nyku ir niūru man, svetimam paukšteliumi, uždaritam į nelemtosios nelaisvės narvą. Kaip laukiu, kada visa tai baigsis.

Gegužės 13 d. *Nieko ypatingo, išskyrus tai, kad šiandien surašė visų politinių kalinių namų adresus. Reikia manyt, kad tai komisijos artumo požymis.*

Nuotaika žymiai pagerėjo. Lauksiu.

Gegužės 15 d.

(Ranka perrašytas Bernardo Brazdžionio eilėraštis „Aš čia – gyva“, tačiau virš jo pažymėta Salomėjos Neries autorystė. Prisimenu K. Kučinsko paaiškinimą, kad „tai savaiame suprantama“).

Nukelta į 8 psl.

Intos lageryje. Klemensas Kučinskas (trečias iš kairės) su grupe lietuvių. Būsimasis monsinjoras Alfonsas Svarinskas sėdi priekyje, dešinėje. Nuotraukos iš Leono Peleckio-Kaktavičiaus asmeninio archyvo

VIDAS MORKŪNAS KARDIOGRAMŲ TIESĖS

* * *

štai ir nubrėžtos visos klystkelių kreivės
nemalonių pokalbių išsklotinėmis
apmuštos nebegyvenamos sienos
vienur kitur pradrėkę išmintingi
vienur kitur žioji prisipažinimų prakiuros

grindyse girgžteli negyvybė
pamatu – laiko greičiu –

šliaužia vynuoginė sraigė
čia nėra vynuogių
nėra
kryžkelės kurioje galėtų sudvejoti keleivis

tik limfa motinos pienas gleivės –
visa tai kas pravertė gyvenime
štai ir praverstos išgeltusios dienos

su gamtos aprašymais
su meškomis pripaišytomis pypkėmis
ir skrybėlėmis
su nuobodžiomis atradėjų biografijomis

nepavykus įpūsti
užlieti ištisi vos žerplėję mėnesiai

pravažiuoti miestai
kurių pavartėse žvairo deivės

spjaudosi saulėgražų lukštais
paniekintas saulėtekių skystokas dažas
pastovėta ant apleistų postamentų
tarp suaižėjusių rakandų
suplėkusių ryšuliukų
vorų ir musių giminės portretų

sukabinti neperkirptų virkščių ritiniai
kada nors kada nors
štai ir nubrėžtos kardiogramų tiesės

* * *

jaunos kuosos po debesiu kosti

o luošos ligotos jų mošos

klupinėja po gruodą
šiukšlynų aruodai
kupini neišsenkamo nuodėmių aukso

ruduo

štai prasiveria durys į šviesą

gali pamatyt
kaip prekyviečių
uostų ir pūdymų povai

nekaltybę lesnoja
užuosti
vienatvę iš tolo
ji sėda į sostą
ruduo

* * *

ne sniegas
sniegas kapinėse miegas

lieka
gelzganoje drobulėje

efoto.lt nuotr.

šešėlis
kosulys
atodūsis
besiūliame sapne
monadų pūgoje
blyški žindyvė
ado ado ado
akis paklydusio nomado

ir iš bado
raudotojos
pilkais skvermais
skardinį dangų
riekia
miegą vaiko
nemiga užkloja
ir niekas kapuose nemiega

nes niekas

* * *

tai paskutinis eilėraštis

apie kirus ant molo
vėliau kas nors
dar rašys
apie baltus kirus
ant juodo bangų talžomo molo

sidabrinis kirus
ant šarmoto vienatvės molo

rudagalvis kirus
Larus ridibundus
ant hidrotechninio statinio

uosto akvatorijai apsaugoti

bet apie kirus ant molo

šis eilėraštis – paskutinis

* * *

kas pasirenka
mėlyną dieną
sugroti
kas baltą kas altą
kas arfą

o kas tik gitarą
kas didžiavyrių žygius

o kas – tik išnešti
svinguojančią tarą

žodžių suodžių juodumą

gožia
dulkių kodylai po liepomis

ir sudyla į tylą
žemėlapių spalvos:
kur tos visos
kadaisė mylėtos tėvynės

kur jų dūmas
už svetimą ugnį šviesesnis?

* * *

kažkur žiema
kurios nėra
žiema akla ir nekalta

ir dienos vergės jos ir naktys karalienės

akių plyšiai pritvinę

drėgno tinko
už jų šviesa
kurios nėra

vorai ne miega o sapnuoja miegą

žiema yra
ji šaltas kambarys
ji suragėję skudurai

ji artipilniai kibirai

ji – vėlės brėkšmoje palinkusios

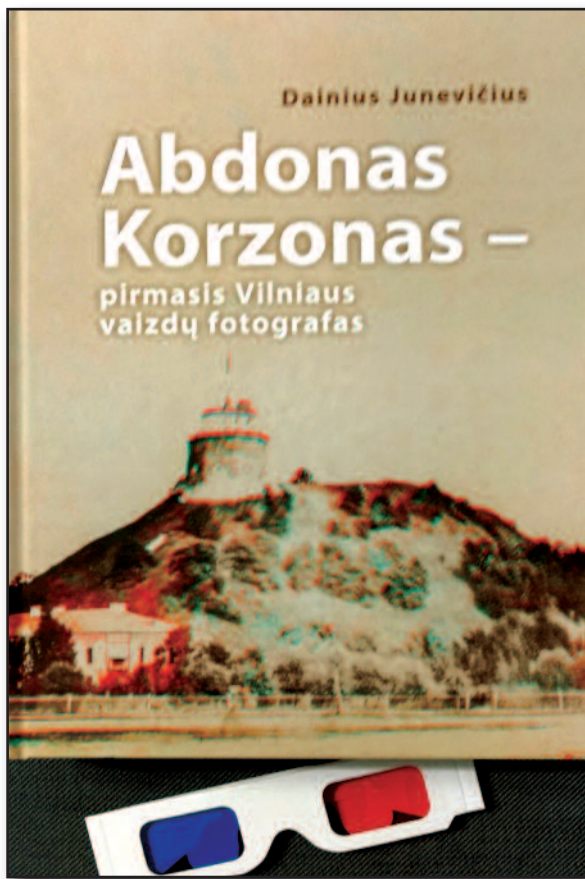
virš bergždžio guolio

atodūsisio molekulos plevėna

jis paskutinis
nebėra

Privalomos istorinės studijos besidomintiems Vilniaus fotografu

Astrida Petraitytė

Knygos viršelis

Dainius Junevičius. *Abdonas Korzonas: pirmasis Vilniaus vaizdų fotografas*. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018. – P. 790

Įspūdziai apie šį leidinį taip pat pritampa (kaip ir „Toks ponas Piekelnis“) prie Knygų mugės srauto – mat joje ir Korzonui skirtas renginys. Bet šį storą leidinį spėjau pastudijuoti iki keturdienio mugės maratono, pabuvojusi dar metų pradžioje (01 19) surengtame jo pristatyme.

Jau prieš keletą metų net tokiai diletantei fotografijos istorijos srityje kaip aš krito į akis Dainiaus Junevičiaus publikacijos, tarsi iš amžių glūdomos, iš archyvų ir kitokių slėptuvėlių-saugyklėlių iškeliančios mūsų fotografijos pirmeivius. Ilgai nereikėjo laukti, kad šiuo savo pasišventimu nustebinęs Junevičius – gi diplomatas*! – pateiktų solidžius leidinius. Pirmiausia išleista knyga apie Antalį Rohrbachą (2013), vėliau – apie Juozapą Čechavičių (2015); ir štai naujiena – Abdonui Korzonui (ar visi buvom šią pavardę girdėję?; beje, kartais ir jos savininkas rašė „Korzun“) skirtas leidinys.

Tiesą sakant, į knygos „Abdonas Korzonas: pirmasis Vilniaus vaizdų fotografas“ pristatymą Rotušėje susiruošiau nusiteikusi „lengvam grobiui“ – reportaželiui iš renginio (mat tikėjau bent vienos kitos šio fotografo darbų reprodukcijos, „bylojančios“ kalbėtojų užnugarėje – bet, deja, juos supo spalvingi kažkokios dailės parodos darbai)... Neketinau ir šios storos prabangios knygos pirkti. Bet vos nu-skambėjo renginį pradėjęs pianistės Šviesės Čepiauskaitės Chopinas ir buvo pereita prie kalbų – be

autorius, dalyvavo menotyrininkas Virginijus Kinčinitis ir istorikė Tamara Bairauskaitė – teko susivokti, kad ir renginys, ir leidinys yra kur kas daugiau, sudėtingiau, esmingiau nei Vilniaus vaizdėliai... Net lengvas šokas ištiko, kai istorikė kaip vieną iš leidinio temų išskyrė 1863–1864 m. sukilimą...

Apie jo peripetijas pasisakyta visų kalbėtojų, taip pat ir Junevičiaus, pasirodo, dabar prie visų titulu dar Kultūros tyrimų instituto doktoranto statusą pridūrusio. Tad net nelaukiant renginio pabaigos teko išslinkti iš salės, įsigyti sunkiasvorį tomą, spėjus grįžti skambant baigiamajam muzikiniam motyvui – Oginskio „Atsisveikinimą su tėvyne“... Autoriaus pasidarbuota iš peties: „Šioje knygoje siekiama paskelbti visą žinomą Korzono fotografinį palikimą: originalius Vilniaus vaizdus, stereoskopines, portretines, grupines nuotraukas, pagal originalias nuotraukas darytas laikraščių ir knygų iliustracijas – medžio raižinius ir litografijas“ (p. 15). Nuotraukų ieškota archyvuose – daugiausia rasta vilniškiuose (Lietuvos valstybės istorijos archyve, Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ir kt.), Lietuva nepsiribota, Lenkijoje (bei jos „egzilinėje atstovybėje“ – Lenkų bibliotekoje Paryžiuje) ir Baltarusijoje irgi šis tas aptikta; skolintasi ir iš privačių kolekcijų.

Abdonas Korzonas gimė 1822 m. Pašaltuonio dvare netoli Tauragės (žiaurus likimas mirties vieta – po 1874 m. – skyrė Orenburgo gubernijos Troicko miestą).

Autorius gana detalai pristato Korzonų šeimą ir visą giminę, štai sužinome ją turėjus bajorišką Jūrų Katino herbą. Tėvai priklausė Minsko gubernijos bajorams – tai Abdonos senelis iš baltarusiškų kraštų atkeliavo į dabartinę Lietuvą, taip įdiedamas” čia Korzonų šaką. Bet mokslus Abdonas gal ir nepradeda, bet tęsia Polesėje (Baltarusija), kur persikėlė tėvai su savo šešiais vaikais; jam, vyriausiajam iš trijų mokslus kremtančių brolių, sekėsi prasčiausiai. Nors Abdonas ir pasekė jaunėliais įstodamas į Slucko gimnaziją, bet ten nebuvo lengva: ir vienus metus kartoti teko, ir jau 23-ių pradėjęs šeštą klasę, jos – taigi ir apskritai gimnazijos – nebaigė. „Ką veikė mokslų nebaigęs būsimasis fotografas gerą dešimtmetį, iki atvyko į Vilnių apie 1858 m., nežinome“ (p. 33). Na, bet juk mums ir svarbiausias tas – Vilniaus etapas, kurio derliumi galime stebėtis ir džiaugtis!

Junevičius pasistengia mus apšviesti istorinėmis žiniomis, perteikdamas XIX a. antros pusės kontekstą. Štai: 1855 m. caro sostan sėdęs Aleksandras II suteikė laisvėjimo vilčių ir imperijos pakraščiams (Lietuvai ir Lenkijai): paskelbta amnestija emigravusiems po 1831 m. neramumų, taip pat – malonė daliai Sibiro tremtinių ir pan. Sužinome ir apie caro Aleksandro II vizitą Vilniuje 1858 m. rugsėjo 6–8 dienomis, entuziastingą jo priėmimą, ir apie Senienų muziejų, Archeologijos komisiją, jos rusų bei lenkų kalbomis spausdintus leidinius, ir pan.

„Į tokį Vilnių jo politinio atsilimo bei ekonominio pakilimo laikotarpiu atvyksta Korzonienė [regis, vyrui mirus – A.P] su dukterimis Olimpija, Paulina ir sūnumi Abdonu“ (p. 39).

Užsiimti fotografija Korzonas pataikė, galima sakyti, tinkamu metu: „XIX a. šeštajame dešimtmetyje įvyko pirmas esminis lūžis fotografijos raidoje – dagerotipus, darytus ant sidabrinų arba pasidabruotų vario plokštelių, ėmė išstumti ant popieriaus spaustos nuotraukos“ (p. 65). Be to, Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, išpopuliarėjo stereoskopinės fotografijos (prie leidinio pridėti ir „stereoskopiniai“ akinukai).

Nepaisant nepademonstruoto mokslumo, Abdonas fotografo profesijos imasi ne diletantiškai – vyksta jos mokytis į Paryžių (1858 gegužės 27 d. jam išduotas pasas vienerių metų išvykai užsienin). Pakeliui sustota ne tik Varšuvoje, bet ir, matyt,

savo meno lobiais gilų išpaudą palikusiam Drezdene; o Prancūzijoje jis turėjo progą patvirtinti giminstės saitų svarbą – aplankė dėdę, išsikūrusį Elzase, Miulūzo mieste. Toliau – keletas mėnesių gilnantis į fotografijos amatą Paryžiuje (autorius spėja, kad mokėsi pas fotografus lenkus). Įsigyta ne tik žinių, bet ir fotografijos įranga, reagentai. Grįžęs išsinuomuoja butą „Imbarais vadinamoje Didžiosios gatvės dalyje“, prie Rotušės, ten atidaro fotografijos ateljė, klientus kviečiasi skelbimais laikraštyje „Kurier Wileński“. (Korzono ateljė nebuvo pirmoji – tokią 1845 m. atidarė Elijas Rozensonas, nebuvo ir vieintelė.)

Pasiūlymų arsenalas gana platus, jis ne tik fotografuoja, bet ir „priima užsakymus kopijuoti senovinius aliejinius paveikslus, perofotografuoti dagerotipus, panotipijas, fotografijas, kreida ar pieštuku pieštus portretus ir biustus“ (p.73). Fotografo pavardė netrunka pasklisti plačiau: jo Vilniaus vaizdus publikuoja Varšuvoje leidžiamas savaitraštis „Tygodnik Illustrowany“. Korzono (jau ir šeimą sukūrusio) ateljė sulaukia ne tik eilinių miestiečių, bet ir garbių svečių. Štai apsilanko 1861 m. baltų Vilniun atvykęs poeto Adomo Mickevičiaus sūnus Vladislovas. „Išvykdamas iš Vilniaus, dovanų jis gauna albumą su visų vilniečių, pas kuriuos lankėsi, nuotraukomis“ (p. 80); kai kurios darytos Korzono. Reikšmingo (svarbaus ir kaip istorinis liudijimas) užsakymo fotografas sulaukė tų metų pabaigoje – atvyko visa „Kurier Wileński“ redakcija, norėdama bendrą nuotrauką padovanoti vadovui Adomui Honorijui Kirkorui. (Svarbus Kirkoro parengtas vadovas po Vilnių – o šis iliustruotas keliomis litografijomis, darytomis pagal Korzono nuotraukas). „Korzono naudojami rekvizitai: staliukas, kėdės, kolona, baliustrada, užuolaida, kilimas, dvi širmos (fonai) – su gamtos peizažu ir Vilniaus vaizdu – rodo, kad jo, kaip ir kitų Vilniaus fotografų, ateljė buvo įrengta laikantis Europoje nusistovėjusios mados“ (p. 196). Nuotraukos ženklina parašu, pavardės išpaudu ir pan.

Tik – patriotinės ir opozicinės caro valdžiai nuotaikos Lenkijoje ir Lietuvoje (ir čia, regis, daugiausia „lenkiškos“) kaista; Vilnius atsišaukia į

Medžio raižinys pagal Korzono nuotrauką

vis labiau laisvės siekais išiaudrinančią Varšuvą. Jau 1861 m. pavasaris liudija patriotines nuotaikas stiprėjant. Štai gegužė ir Vilniaus Katedroje sumanyta giedoti „Boże, coś Polskę“ („Dieve, kuris Lenkiją“), netrukus šis himnas giedotas prie Aušros vartų ir kitų sakralių objektų; į akcijas įsijungė ir Paulina Korzonaitė. „Vasarą, kai daugelyje Lietuvos miestų vyko Liublino unijos minėjimai, patriotinis sąjūdis pasiekė kulminaciją“, p. 88. (Bent aš turiu progą darsu su baigia nuostaba pamintyti: Lietuvos valstybė yra stebuklas, niekaip logiškai nepaaiškinamas – „logiškas“ būtų Abiejų Tautų respublikos atgimimas ir lietuvių išstipimas lenkiškoje didybėje.)

Mums detalai išdėstomos 1863 m. sukilimo peripetijos – patriotinių nuotaikų kaitimas „išvakarese“, rekrūtų vajuos paskelbimas (po kelerių metų pertraukos) kaip kibirkštis, įplieskusi gaisrą, pir-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

miausia – Varšuvoje (1863 m. sausio 3 d. čia suformuotas Centrinis tautinis komitetas); patiriame ne visad sklandžius hierarchinius Centro (t.y. Varšuvos) ir jo padalinio Vilniuje santykius, „radonųjų“ (sukilimo entuziastų) ir „baltųjų“ (pasisakančių prieš ginkluotą kovą, už evoliucinę eigą) opoziciją, galiausiai ir pastariesiems įsijungiant į organizuojamus būrius, išplitusią kovą, susidūrimus su caro kariuomene. Lietuvoje sukilimo šalininkų – tuo labiau gerai organizuotų – nebuvo daug, vis dėlto Vilniun ėmė rinktis kitur Rusijoje gyvenę kovingai nusiteikę (autorius įvardija: „lietuviai“, bet štai konkretus pavyzdys – Abdono brolis Brunonas – iliustruoja nevienareikšmę tapatybę, bent jau daugumos gimtoji kalba, matyt, buvo lenkų). Deja, reali situacija buvo tokia: „sukilimo vadovybė Lietuvoje, pasiskelbusi Laikinąją Lietuvos ir Baltarusijos vyriausybę ir kalbėjusi Lenkijos vardu, tėra keletas smarkuolių“ (p. 115).

1863 m. pradžioje Vilniuje įkurinama daugiau caro kareivių. „Vienas toks kareivis, apsilankęs Korzono ateljė, tampa jo arešto kaltininku“ (p. 82), t.y. suvaidina provokatoriaus vaidmenį – Korzonas jį, kaip pageidaujantį įsijungti į sukilėlių būrį, nuveda prisaiškinti pas kunigą į Bernardinų vienuolyną. Kratos metu jo ateljė rasta ginklų. Netrukus po arešto ateljė generalgubernatoriaus Muravjovo (įgysiančio „Koriko“ pravardę) nurodymu uždaroma, nuotraukos kartu su negatyvais konfiskuojamos. Sukilimas, kaip žinome, pralaimėjo, aktyvieji Lietuvoje veikusių būrių vadai (Antanas Mackevičius, Konstantinas Kalinauskas, Zigmantas Sierakauskas, kt.) – pakarti.

Abdono Korzono, nežinia, kiek sava iniciatyva tapusio sukilimo sraigteliu, gyvenimas mažo. Net ir jo sūnus Boleslovas Abdonas, gimęs 1863 m. kovo 31 d., pakrikštytas be jo – fotografas jau areštuotas. (Dukrele Vanda Elena, gimusia 1861 m. gegužės 3 d. dar šiek tiek spėjo pasidžiaugti.) Uždarytas (ne vienintelis iš suimtųjų) pirmiausia Vilniaus tvirtovės kalėjime, ten tardytas. Iš pradžių įrodinėjęs, kad kareivis pats prašėsi į sukilėlius, vėliau – galbūt sukrėstas išgirstos žinios apie įvykdytas mirties bausmes – pasiprašė savo parodymus papildyti. „Tardymo komisija sužinojo naujų pavardžių, davė nurodymą areštuoti Brunoną Korzoną, fotografo mokinį Malinovskį ir [dailininką – A.P.] Andriolį“ (p. 155). Ir – pakrikus protui, perkeltas į Šv. Jokūbo ligoninę; ten vėl apklaustas, po papildomo prisipažinimo suimta dar keletas žmonių. Tačiau pati apklausos komisija nutarė, kad „liudijimai, kuriuos Korzonas padarė ligoninėje po jo proto jėgų sutrikimo, žadant, kad daugiau prisipažinus bus leidžiami nuolatos reikalaujami pasimatymai su žmona, arba visiškai nepasitvirtino, arba mažų mažiausiai atrodė abejotini“ (p. 160).

Kai 1863 m. spalio 1 d. karo teismas priėmė nutarimą Korzonui atimti bajorystę, konfiskuoti turtą ir ištremti į Sibirą, generalgubernatorius Muravjovas, atsižvelgdamas į nusikaltėlio

sveikatos būklę, bausmę sušvelnino – tremtis skirta artimesnėje Sibiro gubernijoje. Po varginančios kelionės buvęs fotografas įkurdintas Jenisiejaus gubernijos kaime, skambiu pavadinimu – Atamanovo. Čia jis 1866 m. surašė prašymą leisti atvykti žmonai – o ši jau išsiskyrusi ir ištekėjusi. Įdomi (ir man neaiški) aplinkybė: „Sankt Peterburgo evangelikų liuteronų konsistorijos 1865 m. gruodžio 9 d. sprendimu jos [Vandos Korzonienės – A. P.] santuoka su Abdonu Korzonu buvo nutraukta, ir Vilniaus liuteronų bažnyčios pastorius Evertas 1866 m. kovo 19 d. sutuokė ją su Jonu Levickiu“ (p. 176). Abdono ir Vandos Korzonų santuoka 1859 m. gegužės 10 d. vyko Šv. Teresės (taigi katalikų) bažnyčioje – katalikų santuoką galėjo anuliuoti Liuteronų bažnyčia?

Nežinia, kiek gyvenimas Korzonui palengvėjo, kai 1872 m. gegužę persikėlė į Orenburgo gubernijoje esantį Troicką (dar 1868 m. išėjo įsakymas, leidžiantis Vakarų krašto ištremtiesiems persikelti į kai kurias europines Rusijos gubernijas). „Miesto gydytojas, apžiūrėjęs Korzoną, paliudijo, kad jo elgesyje yra proto pakrikimo požymių“ (p. 182) Čia pėdsakai ir nutrūksta – deja, juk negalime tikėtis jo gyvenime dar buvus šviesaus periodo.

Autoriaus apšviesti apie skaudų Korzono likimą, mes, matyt, jautriau žiūrėsime į jo fotografinį palikimą, sukauptą dar iki tragiškojo lūžio. Šis fotografas Vilniuje darbuos tik nuo 1859-ųjų iki 1863-ųjų, bet spėjo ir daugelį asmenybių, žinomų ir nelabai, įamžinti, ir tapti pirmiejiu, fotografuojant miestą bei jo apylinkes.

Autoriaus leidinyje pasitelkiamos iliustracijos neapsiriboja Korzono nuotraukomis – regime ir dokumentų pavyzdžius (Korzono užsienio paso ir kt.), netgi keletą kitų fotografų nuotraukų, vienaip ar kitaip iliustruojančių Korzono likimą (štai Karolio Beyerio 1859 m. įamžinta Varšuvos geležinkelio stotis, Juozapo Čechavičiaus Rotušės aikštė Vilniuje ir kt.).

Korzono nuotraukos pateikiamos sugrupuotos: „Vaikai“, „Moterys“, „Mokslas ir kultūros žmonės“ ir pan., užbaigiant reprodukcijomis. Įamžintų asmenybių biografiniai duomenys, jei tik žinomi, mums pranešami. Pavyzdžiui, fotografijų skyrelyje „Sukilimo vadovai dvarininkai“, tarp kitų, susipažįstame su ir savo rašytais atsiminimais istorijon įėjusiu Jokūbu Vilhelmu Kasparu Geišturu (Gieysztor; 1827–1897), kuris iš pradžių stojo į ginkluotos kovos priešininkų gretas, bet „lemtingai susiklosčius aplinkybėms <...> 1863 m. kovo-liepos mėnesiais buvo su-

kilėlių Lietuvos provincijų Valdymo skyriaus ir vėliau – Vykdomojo skyriaus pirmininkas“ (p. 323); taip pat kalinatas, ištremtas, bet 1872 m. grįžo Lietuvon, netrukus išdarbino Varšuvoje, ten ir mirė.

Skyrelyje „Kariškiai“ mums primenamas vienas žymiausių 1863 m. sukilimo Lietuvoje vadų – Zigmantas Sierakauskas (Sierakowski, 1826/1827–1863), kuriam jau vadovavimo pradžia buvo dramatiška: „Geištoro žadėtos „sukilimo kariuomenės“ nerado“ (p. 382); ir pavieniai būriai buvo prastai aprūpinti ginklais. „Korzono ateljė Sierakauskas nusifotografavo apsiėmęs paradiniais drabužiais, su epoletais ir kardu“ (p. 385). Tragiškoji baigtis: 1863 m. birželio 15 d. pakartas Lukiškių aikštėje.

Pažintį su Korzonu praturtina publikuojamos jo darytos piešinių reprodukcijos – štai Valentino Vankavičiaus „Adomo Mickevičiaus portretas“, kt.

Ko gero, išpūdingiausia Korzono palikimo dalis – pirmiejiški Vilniaus vaizdai, iš kurių žadėta ir albumą sudaryti; regis, netesėta, bet juk ir pavieniai vaizdai džiugina akį. Regis, Korzonas išmanė panoraminių vaizdų žavesį, tad rinkosi tinkamus taškus aparato „žvilgsniui“: „buvo pirmasis ir kelis dešimtmečius vienintelis fotografas, nufotografavęs Vilnių nuo Pilies kalno“ (p. 427). Regime, ir patį Pilies kalną (įamžintą iš dešiniojo Neries kranto) su mums neįprastu pilies bokštu, ir „Vaizdą nuo Subačiaus gatvės į šiaurę“ – žavų čerpinių stogų senamiestį su tolumoje iškyliančiais bažnyčių bokštais... Ne vienas Korzono įamžintas architektūros paminklas – Rotušė, Katedra ir kitos bažnyčios, Generalgubernatoriaus rūmai – tapo žaviais medžio raižiniais ar litografijomis. Fotografas su savo aparatūra ir į Vilniaus priemiesčius bei tolimesnes apylinkes buvo nusigavęs – štai ir tuomečius Trakų pilies griuvėsius turime galimybę išvysti (regis, net Raseiniai jo įamžinti). Junevičius ypatingą vietą Korzono palikime skiria fotografijoms, fiksuojančioms geležinkelio (Sankt Peterburgas – Varšuva) Vilniaus apylinkėse tiesimą: pavyzdžiui, stereoskopiškai užfiksuotas Panerių tunelis.

Visos nuotraukos autoriaus dar kart pateikiamos „abėcėliniame kataloge“. Po jo regime ir pluoštelį archyvinų dokumentų: štai Korzono parodymų tardyme protokolas, jo rašyti

Korzono naudotų reljefinių įspaudų ir jo parašų pavyzdžiai

prašymai (leisti atvykti šeimai ir kt.). Kaip mokslinei publikacijai dera – čia ir reziumė lenkų, anglų, rusų kalbomis, gausus literatūros sąrašas, pavardžių rodyklė.

Tiesa, problemiškas dalykas tos „LDK pavardės“, ko gero, skirtingais variantais ir dokumentuose fiksuotos. Bet abejonių kelia „entuziastingas“ jų lietuvinimas, labiausiai – suteikiamos moterų pavardėms priesagos „aitė“, „ienė“. Tuo labiau, kad nuoseklumo lyg ir pritrūktą, tarkim: Stanislova Svebodiene/ Stanisława Swiebodzina ir Emilija Bohuszaitė-Grąbczewskienė/ Emilia z Bohuszów Grąbczewska...

Tiesą sakant, bendras leidinio išpūdis – ambivalentiškas. Viena vertus, ištis praturtėjau istorinėmis žiniomis ir apie 1863 m. sukilimą, ir apie bendrąjį laikotarpio kontekstą, gavau dramatiško žmogaus likimo tarsi romaną; kita vertus, krebžda nuoskauda: fotografijos, jos istorijos mėgėjai tiesiog Abdono Korzono darbų albumo (suglausta jo biografija) negavo. Šis leidinys pasiūlo ne pažintį su pirmuoju Vilniaus vaizdų fotografu, bet – kone mokslinę istorinę studiją (gal tai Junevičiaus daktarinė disertacija?). Skyrius, įvardintas „katalogu“, galbūt pridera pagal mokslinius kriterijus, bet eiliniam fotografijos mėgėjui – ištis perteklinis: na, kurių galų nuotraukos, kurias jau regėjome su jos „objektu“ aprašymais mums pateikiamos dar kart, „sugrupuotos pavardžių abėcėlės tvarka“ (p. 213), informaciją papildant formaliais jų požymiais (juk, tarkim, matmenų duomenys nebūtų pamaisę ir ankstesniame skyriuje).

Bet tai ištis stebinant, bei turtinantis – žiniomis ir vaizdais – leidinys.

Leidinį pristato autorius.

A. Petraitytės nuotraukos

* Dainius Junevičius – LR URM ambasadorius ypatingiems pavedimams. Pirmasis Lietuvos diplomatinis atstovas Lenkijoje: nuo 1991 m. rugsėjo – laikinasis reikalų patikėtinis, 1992–1994 m. – ambasadorius. LR ambasadorius Graikijos Respublikoje (2002–2006 m.) ir Egipto Arabų Respublikoje (2010–2015 m.), Lietuvos specialiosios misijos Afganistane vadovas (2008–2010 m.). (<https://blog.lnb.lt/lituanistika/2018/06/12/apskritojo-stalo-diskusija-trys-laisves-desimtmečiai-diplomatai-ir-sunki-kaimynyste/>) □

Kalbininkai ir poezija (2)

Antanas Balašaitis

Pabaiga Pradžia 2019 m. vasario 23 d. „Kultūroje“

Giesmė baigiama paskutinėm grumtynėm dėl laisvės:

*Su kraujo broliais Loreta seselė –
Prie Bokšto tankam jie pastoja kelią
Ir amžiam jie sudaro kraujo šeimą.*

ir kvietimu ją branginti:

*Imperija, sustojusi prieš tautą,
Gal nusiplaus kraujus nuo savo tankų,
Bet ne nuo sąžinės juodos, nuo rankų
(Bran) ginsim laisvę jų krauju atgautą.*

Finale autorius apibendrina:

*Istorija – Tautos elementorius!..
Taip Tūkstantmečio kelias tiestas – – –
Mūs Vilnius – kunigaikščių ir karalių miestas
Ir Kryžių kalnas – Lietuvos Altorius.*

2012 m. išleido giesmę „Trys kryžkelės“ skirtą poetui Jonui Aisčiui (1904–1973). Autoriaus gyvenimo kelias poetiškai reiškiamas rinkinyje „Arti gimti ir amžini“ (2016). Naujausia Jono Klimavičiaus tuo pačiu slapyvardžiu išleista knyga skirta Nepriklausomybės šimtmečiui „Gyvoji amžių Lietuva“. Joje sudėti eilėraščiai, sonetai, giesmės, sakmės. Giesmėje „Tūkstantmetė Lietuva“ autorius primena archajiškiausius indoeuropiečius lietuvius, netekusius brolių prūsų, jų žygį į storiją – Valstybę ir Bažnyčią, piktų svetimųjų neužgesintą šviesos ir laisvės ugnelę, Jaunosios Lietuvos dainius ir kūrėjus, signatarus, savanorius ir partizanus, atvedusius į Kovo 11-ąją. Dvidešimties skyrių giesmės finale autorius teigia:

*O mūs giliausioj atminty kertiniai
Tėvynės tūkstantmečių čkmens rymo-
Vienybės, atjautos ir sutarimo.
Jų priešų smūgiai neišgriaus mirtiniai.*

Slapyvardžiu nesidangstydamas ryžosi paskelbti nesigarsintus eiliavimus rašęs ilgametis Šiaulių universiteto profesorius daugelio kalbos vadovėlių autorius Vytautas Sirtautas (1921–2008). Su dėkingumu prisimenu jį dar jauną dėstytoją Klaipėdos mokytojų institute, kreipusį mane į mokslo kelią. Artinantis gyvenimo saulėlydžiui V. Sirtautas išleido poezijos rinktinę simbolišku pavadinimu „Dunksi laiko žingsniai nebylūs“. Vos spėjęs pasidžiaugti ką tik išleista knygele, Profesorius peržengė

slenksti į amžinybę. Rinktinę sudarė gyvenimo draugė ir daugelio leidinių bendradarbė Stasio Šalkauskio vidurinės mokyklos mokytoja ekspertė Jūratė Sirtautienė. Skyrių antraštės iliustruotos lietuvių išeivio čikagiškio fotomenininko Algimanto Kezio fotografijomis.

Kaip rašo palydimoje anotacijoje kolega profesorius Kazimieras Župerka, tai iš stačiaus pabėgę eilėraščiai. Savęs nusiramimui kalbininkas juos rašė visą gyvenimą. Gal dėl to ir parinktas toks prislopintas knygelės pavadinimas. Į rinktinę sudėti 1952–1998 metais (dauguma su tiksliom datom) sukurti eilėraščiai – iš viso 140.

1989 metais Profesorius keliavo po Žemaitiją. Kelionės eilėraščių nuotaika mistinė: *su virpančiu grauduliu / kyla dvasia praamžė, / rudeninė, šalta / tiek mindžiota batų, / tiek metų žudyta / kyla ir plaikstos į dangų / iš mūsų laukų Lietuvos. Aplan-kė ir poeto Vytauto Mačernio kapą: Ant kalvos prie vienišų medžių / vėl į toli žvelgi, / vėl laukais rūkuos tolimuos / tu klajoji, / pražuvęs jaunystės pradžioj.*

Daug skaudžių minčių sukėlė žemaičių kankinių kraują sugėręs Ranių miškelis. Jiems skirtas ilgokas apmąstymų eilėraštis „Rainiai“. Autorius tarsi jaučia kankinių šešėlius, kurie: *sugeltą sąžinę graužia, / stūkso ir stūkso rakštis / mūsų širdy, / tingiai velkas juodu šleifu / kraupi praeitis.* Ji buvo slepiama, draudžiama minėti, bet taip ilgiau negali tęstis:

*Neaprepiami plotai baisios užmaršties
Mūsų tako negali užkloti.*

Prie apžvalgoje aptartų kalbininkų primintinas ir Vilniaus universiteto profesorius Aleksas Girdenis (1937–2016), dialektologijos ir fonologijos veikalo autorius, eiliuoti pradėjęs dar vidurinėje mokykloje. Nuo 1962 m. pradėjęs dėstyti universitete, ėmė eiliuoti ir žemaitiškai. Penki jo eilėraščiai įdėti į žemaitiškos poezijos rinktinę „Sava muotinu kalbo...“ (1998).

Vidurinėje mokykloje eiliuoti pradėjo ir dabar jau darbą baigusi to paties universiteto profesorė Aldona Paulauskienė – keliolikos mokslo knygų daugiausia apie gramatiką autorė. Apie savo kelią į poeziją kalbininkė rašo plačioje autobiografijoje, pridėtoje prie eilių rinkinio „Jonvabalių šviesa“, sudaryto 2011 metais (rankraštis atiduotas Vilniaus universiteto bibliotekai).

Į gerus dešimtos klasės moksleivės literatūros rašinius ir eilėraščius sienlaikraštyje atkreipė dėmesį Alytaus vidurinėje mokykloje pradėjęs dirbti poetas Anzelmas Matutis. Dešimtoję jis paskiria

Profesorius Vytautas Sirtautas

literatų būrelio pirmininke. 1951 metais ji pasiūciama į Kauno srities jaunųjų rašytojų suvažiavimą. Po kūrybos nagrinėjimo Aldonai Platūkytei tenka garbė savo eiles deklamuoti baigiamajame koncerte Kauno muzikiniame teatre.

Tačiau pradėjusi studijas universitete jaunoji literatė pasirinko kalbotyrą. Tokį pasirinkimą galbūt lėmė ir tai, kad į universiteto literatų būrelį buvo nepriimta. Vienas iš jo vadų, pripažinęs, kad eiliuoja gerai, lengvai, bet turinys apolitiškas, reikėtų dar paaugti. Po tokios ištarties pirmakursei kurį laiką buvo praėjęs noras eiliuoti.

Autobiografijoje atkreipė dėmesį mintys apie kūrybą: „Poezija turi žmogui ką nors sakyti, turi priklausyti aukštajam stiliui, ją turi būti patrauklu skaityti, mokyti atmintinai. Poezija gyva, kai ji deklamuojama ar dainuojama, t.y. ne literatūros specialistų, o mūsų visų vartojama“. Todėl, profesorės nuomone, dainose ir lieka gyvas Vaidotas Spudas, Eduardas Selelionis, Paulius Širvys, Salomėja Neris, Justinas Marcinkevičius, bet „labai abejotina, ar pasibels į eilinių žmonių širdis intelektualiosios nedainuojamos poezijos autoriai“. Taip įvertinusi poeziją, Paulauskienė kukliai atsidiūsta:

*Mano eilėraščiams melodijos tu nesukursi,
jie neskamba kaip kitos dainos.
Jie tik atodūsiai trumpučiai
Per darbo pertraukas rašyti.
Jie kaip tie jonvabaliai blyškūs
nakties tamsoj truputį žiba,
o saulės spinduliui ištiškus,
užgęsta be jokių varžybų.*

Ilgus metus gilinusi į gramatiką, net ir į antikinę, kalbininkė eilėmis pagerbia jos terminų ne vien tiesioginę, bet ir perkeltinę prasmę:

*Gramatika... Sakai – taisyklių rinkinys?!
O man gyvenimas ir duona,
ir meilės pilnas sakinyš,
ir saulė – didelė, raudona.
Klausyk, kaip skamba tarmėmis
simfonija gimtųjų žodžių,
sruvena raštų raidėmis
dar gyvas kraujas mūsų sodžių.*

Pamąstymui nuteikia eilėraštis „Esamasis laikas“:

*Gyvenimas – kas buvo, kas yra, kas bus.
Trijų laikų matavimas negailestingas.
Ir tik tada, kai gyvasties veržlios pristinga,*

Kalbininkas Vladas Žulys

Atkelta iš 6 psl.

*vakarėje blausioj šviesoj mėstai:
koks brangus tas esamasis laikas!*

...

*vienintelis toksai sunkus ir tikras.
O tai, kas buvo, nelabai jau skauda
ir nelabai ryškus tas praeities peizažas,
nors kartais atminty vaikystės medžiai rauda,
kad vargas didelis, o tu toks mažas.*

Rinkinyje eilių ciklai skiriami Adomo Mickevičiaus meilės sonetams, spalvoms, kelionei po Graikiją, į kurią atėjo Prometėjui padėkoti už ugnį. Apžvalgos pabaigai kalbininkės lyrinis pamąstymas apie nepabaigiamus tyrimus:

Man dar gera tarp senų daiktų
ir prie laikrodžio tikslėjimo vienodo,
ir prie knygos lapų atverstu
man gyvent visai nenusibodo.
Man nereikia laimės didelės.
man mažos, labai mažos užtenka.
Tiktai reikia saulės ir gelės,
tiktai reikia jausti tavo ranką.

Ne tik politikos reikalavimą kūrybai, bet daug grubesnę okupanto ranką jaunystėje patyrė kitas to paties universiteto profesorius Vladas Žulys (1928–2013) – lietuvių kalbos istorijos ir gramatikos tyrėjas.

Utenos gimnazijos mokytojas Jurgis Lebedys gabiam moksleiviui patarė studijuoti kalbotyrą. Pradėjęs studijas Vilniuje, kaip nekrologe „Gimtojoje kalboje“ rašė kolega profesorius Alvydas Butkus, „už nutylėtą tėvo bendradarbiavimą su partizanais“ buvo pasiūstas į Krasnojarsko lagerį. Po penkerių metų grįžęs, universitetą baigė 1959 m. Parašė didžiulę disertaciją apie Jono Rėzos raštų leksiką, už kurią tik 1991 metais jam buvo pripažintas habilituoto daktaro ir profesoriaus vardas.

1998 m. išleistoje knygelėje „Ir paslaptis esi“ sudėtos nuo 1945 metų kurtos eilės. Profesorius skaitytojui „jei toks atsirastų“ rašo: „Šiuo rinkiniu nesitaikau į poeto vardą, nes visų pirma jaučiuosi esąs mokslininkas“. Kai galėjęs apseiti be poezijos, tai eilių ir nerašęs. „Jeigu kam kiltų klausimas, kur mane padėti, patarčiau pamąstyti, ar tik mane nereiktų priskirti prie neatsiskleidusių“. Suprasdamas, kad „poezija jau daug šimtmečių kuriama pagal tam tikrus kanonus“, kalbininkas jų ir laikosi. Grįžęs iš lagerio, eilėraštyje „Kelias“ (1954 m.) Žulys mąsto apie gyvenimo kelią:

Visiems mums likimas išaudė

Gyvenimo kelią nubristi.

Išeiname rytmečiui aidint,

Pareiname sutemoms grįžtant.

Ir džiaugsmas, ir laimė pražydus

Pergreit šitoj žemėj nuvysta,

Kaip paukščiai, į šiaurę nuklydę,

Į vakaro sutemas grįžtam.

Ir juokas jaunatviškas, laisvas,

Pražysta tik mirksni trumputi,

Paskui – įsireši kaip laivas

Prieš negandas vėtras ir liūtis.

Pamirši, ką rytas sapnavo,

Kuo saulė jaunystę pagirdė,

Vis vilsies. Ar rasi, kuo savo

Neramią pasotonti širdį.

Panašūs liūdni pamąstymai eilėraštyje „Gyvenimo ratas“ (1983 m.):

Buvo rūškanas rudenio rytas,

Kai senelį namo išlydėjo.

Skraidė varnos.

O miglos vis ritos.

Ir šarma viršum palių tvaskėjo.

O paskui mirė tėvas be laiko.

(Jį kažkur į žvirgždynus užkase)

Po stepes alsios pūgos jau draikės

Žmogutėliams užimdamos dvasią.

Ar tai visa, kas turi praeiti,

Kas negali sustoti, nustygti?

Lyg girdėčiau vėl jauną dainą

Iš toliausių žvaigždynų atklystant.

Nekrologas baigiamas: „Ir studentai, ir kolegės lituanistai profesorių Vladą Žulį prisimins kaip tikrą filologo pavyzdį – humanitarą eruditą“.

Taigi šie gimtosios kalbos tyrėjai ir puoselėtojai greta tiesioginio žvilgsnio į žodžius pakylėjo juos į aukštesnę kūrybos lygį – suteikė jausmus žadinančių galių. □

efoto.lt nuotr.

KLEMENSAS GERULIS

Kalbininkas Jonas Klimavičius

PAVASARIO BALSAI

(J. Štrauso ir Maironio)

Dunojus plaukia mėlynas

Pamojus laukia, vėlinas

Tautų pavasario balsai

Pavojus juodas sėlina

Dunojus sau šešėlina

Pamėklės – Lietuvos

Jau Vienos valsais gieda vasara

Maironiui – rieda ašara

Toli pavasario balsai

Dunojumi nuplaukia Štrauso valsas

Atplaukia Nemunu Maironio balsas

Prikelti Lietuvos

Maironis žadina Tėvynę

Palikti snūdesnio nakvynę

Eit kurti Lietuvos

PARTIZANŲ KRYŽKELĖ

Keturiose keliai kirtos

Du skersai, du išilgai

Draskės kryklės tarsi girtos

Žvelgė eglės kaip žvalgai

Keturiose vėjai pūtė

Pūtė lauką ir egles

Kur klaidi? Saugi? Keliūtė

Tiksi pelkėj pamėkles?

Keturiose jie stovėjo

Kelią rinkosi jauni

Ar pavėjui? Ar prieš vėją?

Ar žūni? Ar gyveni?

Keturiose, keturiose

Kryžiaus kraujo kelią tiesia – – –

Klemensas Kučinskas

Atkelta iš 2 psl.

Gegužės 16 d. *Kai ką prisimčiau iš istorijos. Vokiečiai 1918 metais, laikydamie lietuvius amžinai palaidotais, Karaliaučiuje įsteigė „Lietuvos Mokslo Draugiją“, turėjusią tikslą surinkti visus lietuvių gyvenimą ir egzistavimą liudijančius dokumentus ir paminklus, kad vėliau galėtų didžiulius atlikę garbingą istorinę pareigą... Labai suklydo vokiečiai, laikydami lietuvių tautą negrįžtamai pasitraukusia iš tautų gyvenimo ir istorijos.*

Gegužės 23 d. *Išbudau labai anksti, galima sakyti, neišbudau, bet išbudino šaukiami komisijon Kalininas ir Karobis. Abu nuteisti 25 metams. Kai pabudau, buvo tik pusė penkių, o jie jau buvo apsirengę, susirūpinimu ir nežinomybe dvelkė jų veidai, vargo ir senatvės raukšlės to nepajėgė užmaskuoti, - šiandien spręsis jų likimas.*

Šiąnakt sapnavau keturis didžiulius lėktuvus, kurie vienas kitą traukė, sukabinti už kažkokių laidų. Abiejose sparnų pusėse buvo daug propelerių. Gal iš tikrųjų jie man laimę atneš?..

Tik kodėl mano širdis tokia nerami? Kodėl ji blaškosi po krūtinę kaip paukštelis, uždarytas narve? Gal iš tikrųjų mano širdelė nujaučia, kad pasiliksiu toliau sėdėti už grotų ir vielinių tvorų? O gal – priešingai? Na, bet neužlgo pamatysiu, išgirsiu antrąkart gyvenime nuosprendį, kuris nulems mano nepavydėtiną likimą.

Gegužės 30 d. *Laisvė! Štai ir mano gyvenimas jau nukreiptas kita linkme. Linksma, kartu ir liūdna. Gaila tiek daug brangaus laiko čia praleisto, gaila daug, daug ko. Bet ką padarysi – gyvenime visai būna, kartais tenka žemai nulenkėti galvą po negailestingo likimo kalavijū.*

Vienas iš Šatrijos Raganos muziejaus įkūrėjų

Po ketverių su puse metų išleistas laisvėn K. Kučinskas vilčių baigti aukštąjį mokslą neturėjo. Baigė vakarinę vidurinę mokyklą, technikume įgijo zootechniko specialybę. Grįžo ir prie didelę atgaivą teikiančios kraštotyros. Žinodamas, kad jo darbų niekas nespausdins, kad ši jo veikla bus tarsi pagrindinė, vis tiek užsirašinėjo ir kaupė įvairias senienas.

Tai ypač aktualu pasidarė pradėjus melioraciją, negailestingai griaunant senąsias sodybas.

1972 metais senajame Užvenčio dvare kraštotyrininkui Vaclovui Rimkui kuriant Šatrijos Raganos (Marijos Pečkauskaitės) muziejų, K. Kučinskas ne tik atidavė brangiausių, rečiausių eksponatus, bet ir įformino muziejaus standus, surinko ir reprodukavo daug istorinių fotografijų.

Tiesa, nei muziejaus atidarymo metu, nei kada vėliau nebuvo minimas jo įnašas į šį muziejų, tai vis dėl „juodos uodegos“, šypsodamas pasakojo K. Kučinskas. Tačiau Klemensas niekada nebuvo garbėtroška. Jam visada svarbiausia buvo padarytas geras darbas.

Pusanatro tūkstančio žemaitiškų burnojimų

K. Kučinskas turėjo ir pasakotojo talentą. Kai apie ką nors porindavo, sunku būdavo atsitraukti. Jo žmona

Emilija sakė, kad ne veltui Klemensą vis piršliu kvietė – tada vestuvės būdavo ne tik smagios, išmoningos, bet ir laimingos – iš trisdešimt dviejų tik keturios panoros išsiskirti. Be to, buvo ir geras muzikantas – akordeonu ir smuiku grojo.

Tiesa, plačiau žemaitiškų vestuvių papročių nėra aprašęs.

K. Kučinskas labiausiai vertino tuos savo darbus, kuriuose sukaupta medžiaga apie retų amatų žmones, garsiusius žemaičių plėšikus, jomarkų, atlaidų ir migruojančius sukčius, elgetas, sodžiaus metrologiją, burnojimus.

Per daug metų K. Kučinskui pavyko užrašyti net pusanatro tūkstančio burnojimų, keiksmazodžių. Tam skirtas visas tomas. Prie žodžių yra paaiškinimai, kada vartoti, pateikta frazių. Šiuo K. Kučinsko darbu jau susidomėjo mokslininkai.

K. Kučinskas turėjo savo požiūrį į senovės elgetas: „Nuo dabartinių jie skyrėsi tuo, kad buvo tikri elgetos. Apimetėlių buvo mažai. Elgetas žmonės noriai priimdavo, nes iš jų išgirdavo įvairiausių naujienų“. Kai kurie jų buvo ir knygnešiai.

Plačiai K. Kučinsko aprašyti retieji amatai. Bene labiausiai vertinami dročiai, statybos medžiagas pjovė rankiniu būdu. Viskas Klemensą užrašyta iš pirmų lūpų, pateikta nuosekliai, profesionaliai.

K. Kučinskas neslėpė, kad net didžiųjų turgų sukčiai viena ar kita proga jo kalbinti, nes tik toks užrašytas tekstas „ko nors vertas“.

„Razbaininkų“ nevadino plėšikais

Kai Klemensui buvo maždaug šešeri, pirmą kartą iš arti pamatė garsųjį žemaičių „razbaininką“ Reikauskį, mėgdavusį persirengti policininku ar kunigu, dažniausiai apiplėšinėjusį turtingus žydus ir niekada ūkininkų, darbininkų. Prisimena, kaip į jų trobelę užsuko gražus skrybėlėtas vyriškis su lazda rankoj ir ant stalo papylė vaisinių saldainių. Norėjo pernaktvoti. Tėvas jį nuvedė į Kuršų palivarką, kur gyveno našlė. Vėliau ta moteris pasakojo: anksčiau rytą išėjo į darbą, grįžusi svečio neberado, tačiau po pagalvės buvo padėta 150 litų. Atrodo, Reikauskiui ištrigo tėvo žodžiai apie našlės nelaimę – ką tik buvo kritusi jos karvė.

Geru žmogumi laikytas ir „svieto lygintojas“ Tadas Blinda, apie kurį nemažai atsiminimų yra užrašęs. K. Kučinskas gerai pažinojo ir Blindos proanūkę Jadvygą Navickienę iš Girnikų kaimo, iki šių dienų išsaugojusią „svieto lygintojui“ priklausiusį kryžių, šukų dėklą ir jo paties miške pintą krepšelį.

Plikšilio miško lobis ir šiandien tebeguli po žeme

Yra tikrines K. Kučinskas ir ne vieną padavimą, legendą. Ne, ne dėl to, kad lobį atradęs turtus susikrautų, o kad išsiaiškintų viską kiek įmanoma nuodugnau.

Bene labiausiai įsiminusi Plikšilio miško lobio istorija. Ją girdėjo iš tėvo. Apie 1923 metus žydas Kučmanas nupirko mišką, pasamdė darbininkus ir įrengė ten lentpjūvę.

Iškirtus ne vieną biržę, užsikirto gateris – lūžo pjūklas. Pakeitus pjūklą, storos pušies vis tiek nepavyko nupjauti.

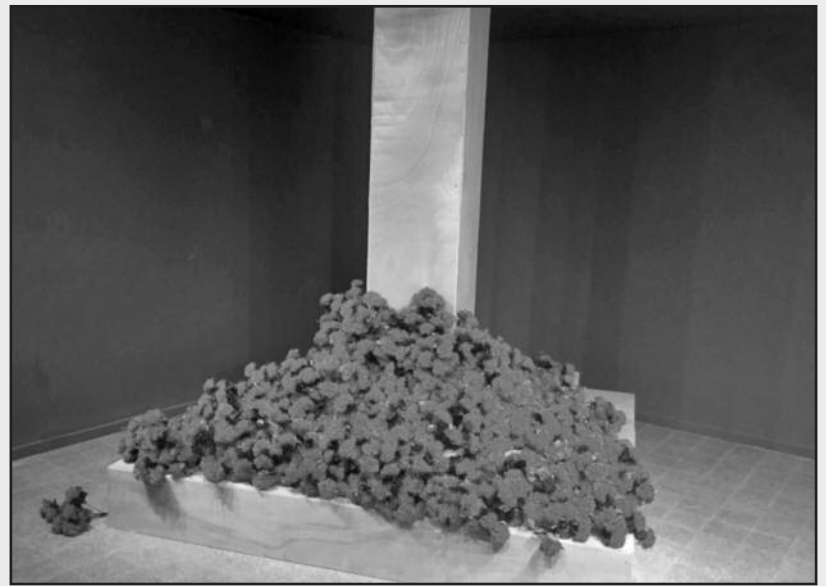
Skaldant kaladę buvo rastas į pušį įkalintas kalavijo galas.

Tą kalavijo liekaną matė ir K. Kučinsko tėvas, dirbęs kaip samdomas darbininkas. Tada ir prisimintas pagarsėjęs padavimas apie 1863 metų sukilėlių Plikšilio miške užkastą lobį. Sukilimą pralaimint, netoli garsiosios šventojo Martyno pušies, kur buvo laikomos šv. Mišios ir klausomasi išpažinčių, užkastos trys ar keturios varinės patrankos, sidabro monetos ažuolinėse statinėse ir bažnytiniai reikmenys – monstrancijos, kielikai. Lobį už-

kasus toji vieta apšodinta eglutėmis, o į netoliese augusios pušies kamieną įkalintas ir nulaužtas kalavijas. Maždaug po trisdešimties metų vienas buvęs sukilėlis, gyvenęs Prancūzijoje, parašė apie tai Čekaičių dvaro poniai. Ši pradėjo klausinėti senų žmonių, ar yra girdėję apie lobį, ieškojo jo, bet nerado.

Naujos paieškos pradėtos radus kalavijo liekanas. Nemažai buvo norinčių praturtėti, tikrinta ne viena iškirsta biržė, tačiau nesėkmingai. Plikšilio miško lobis tebėra po žeme.

Kultūros kronika

Vasario 16 d. Izraelio skaitmeninio meno centre atidaryta grupinė paroda „Flowers of Our Land“ („Mūsų krašto gėlės“). Parodoje pristatytas ir naujas lietuvių menininkės Indrės Šerpytytės kūrinys – specialiai šiai progai sukurta instaliacija „Red Carnations“ („Raudonieji gvazdikai“). Šerpytytė savo darbe tiria jėgos struktūrų santykį su aplinka per augalą. Koncentruodamasi į šią gėlę Šerpytytė dekonstruoja būdus, kaip visuomenėse pasakojamos politinių pergalių ir jėgos istorijos. Menininkės darbai Izraelyje eksponuojami pirmą kartą.

Vasario 20 d. privačioje Maskvos galerijoje „Triumf“ atidaryta Lietuvos šiuolaikinio meno paroda „Extention.LT: paraleliniai pasakojimai“. Parodoje dalyvauja 12 menininkų: A. Danusevičius, L. Jusionis, Ž. Kempinas, I. Krunglevičius, M. Lukošaitis, D. Narkevičius, A. Polukord, E. Ridikaitė, I. Šerpitytė, E. Škarulytė, J. Urbonas bei V. Viržickas, kurių darbai liudija savitą Lietuvos menininkų balsą ir tarptautinį lygį. Susidomėjimą lietuvių menu liudijo sausakimšos „Triumf“ salės parodos atidarymo dieną, parodos anonsas įtakinguose kultūros leidiniuose, į vernisazą atvykę šiuolaikinio meno muziejaus „Garaž“, Valskybinio šiuolaikinio meno centro, Tretjakovos galerijos atstovai. „Triumf“ planuoja eksponuoti parodą „Extention.LT“ dar keliuose miestuose.